

شهری نیوان "ریزوان" و "مالیک"

چیرۆکی تهنز

لهسه‌ره‌یه‌ی شیعریکی فارسی شیخ ره‌زای تاله‌بانی

نووسینی: ئهنومر سوئلتانی

شیخ ره‌زای تاله‌بانی ئه‌هنده‌ی شیعری کوردی هه‌ن، که‌م و زۆر به‌همان راده‌ی شیعری فارسی شیخ گوتوون. ژماره‌ی شیعری تورکی و به‌تایبه‌تی عه‌ره‌یه‌ی شیخ ره‌زا له‌چاو به‌رهمه‌ی کوردی و فارسییه‌کانی که‌مترن.

شیعره‌ی فارسییه‌کان له‌باری ناوه‌رۆک و ژانروه‌ی جیاوازییه‌کی ئه‌وتویان له‌گه‌ڵ شیعره‌ی کوردیه‌کان نییه، واته‌ی زوربه‌یان پیداهه‌نگوتن یان داشووردن. ژماره‌ی ئه‌و شیعراکه‌ی که‌ شیخ به‌بیگانه‌ی و ده‌سه‌لاتداری تورکی و ئێرانیدا هه‌نگوتوون تاراده‌یه‌ک زور و هێرشکاری و جێبوهرکان زیاتر بو‌سه‌ر که‌سه‌یه‌یه‌ی کوردیه‌کان یان بو‌سه‌ر شاره‌ی کوردنشینه‌کان و خه‌که‌که‌یان.

شیخ ره‌زا، که‌ به‌شێوه‌یه‌کی گشتی، قسه‌کردنی له‌گه‌ڵ خه‌که‌کانی ناحه‌ز و نه‌خوازراوی خۆیدا به‌ زمانیه‌کی توند و تیژ و هه‌جوتامیز بووه، هه‌ندیک جار تهنزی شیرین و نه‌میشی هه‌یه و به‌و حیسابه‌ی ده‌کری و هه‌ک شاعیریکی تهنز نووسی کوردیش چاوی لێ بکریت.

هه‌روه‌ها، به‌شێک له‌شیعره‌کانی شیخ ره‌زا زه‌رفیه‌تیکی زۆری درامایان هه‌یه و له‌زاتیاندا جووله‌ی و کرده‌وه هه‌ست پێده‌کریت که‌ ئه‌گه‌ر بکه‌ونه‌ به‌رده‌ستی پسپۆریکی دراما، ده‌توانیت شانۆنامه‌ی سه‌رنجراکیشیان لێ پیک به‌ئینیت.

یه‌ک له‌شیعره‌ی تهنزنامه‌یز و پر جووله‌ی و حه‌ره‌که‌ته‌کانی شیخ، پارچه‌یه‌کی ۱۲ فەردیه‌ی فارسییه‌ که‌ تێیدا ویستویه‌تی به‌ته‌نز و ته‌وسه‌وه باس له‌مردنی حاجیه‌کی دانیشتیووی که‌کووک به‌ناوی حاجی مسته‌فا و رووداوه‌کانی دوا‌ی مردن و زیندوو بوونه‌وه و حه‌شر کردنی ئه‌و له‌رۆژی حه‌شر بکات. دیاره‌ی شیخ ره‌زا، له‌به‌ر هۆکاریک، ئه‌و حاجی مسته‌فایه‌ی خۆش نه‌ویستوه و هێشتا حاجی ناوبرا و کۆچی دوابی نه‌کردوه، شانۆی مردن و حه‌شر کردن و برانه‌جیه‌نه‌می ئه‌و له‌زیه‌نی خۆیدا خولقاندوه! ئه‌وه‌ش کاریکی گه‌وره‌ی هونه‌رییه، به‌تایبه‌ت دروست کردنی شانۆی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و دانانی دوو ده‌رکه‌وان له‌به‌ر ده‌رگا و تووژی و هۆکار هێنانه‌وه و تیکگیرانی ئه‌و دووکه‌سه‌سه‌بارته‌ی که‌سه‌یه‌تی کابرای مردوو، که‌ هاوشیوه‌ی شانۆی دادگاکی نیستا و به‌لکه‌هێنانه‌وه‌ی پارێزه‌ر له‌لایه‌ک و داواکاری گشتی له‌لایه‌کی تره‌ و ئه‌وانه‌ هه‌مووی به‌ره‌می زیه‌نی دا‌هینه‌ری شاعیرن. ئه‌و چه‌شنه‌کارانه‌ بو‌سه‌سانیک که‌سه‌یه‌تی شیخ ره‌زا بناسن، زۆر دیاردیه‌کی سه‌مه‌ره‌ نییه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شیخ ره‌زا به‌گشتی موقوفیه‌کی نارازی و نه‌حاواوه‌ بووه که‌ هه‌رکه‌س دلێ به‌جێ نه‌هێنابیت یان به‌دلێ ئه‌و نه‌جوو‌لابینه‌وه‌ که‌وتوته‌ به‌ر تیری ته‌وس و تانه‌ی- جا‌برای خوی بووبیت

یان مام و ناموزای و دوست و برادری، یان کهسایهتی خاوهن ریژی وهک موفتی زه‌هاوی و محهمهد جهمیلی کوری، یاخود خه‌کی کهر کووک و سنه و سلیمانی، همموویان سینگیان به تهنووری بی ئەمانی شیعی شیخ ره‌زا داغ کراوه!

له فهدی یه‌که‌م و دوو ههمی شیعه‌که‌دا هۆکاری دژایه‌تی شیخ ره‌زا له‌گه‌ل حاجی مسته‌فامان تا پرا‌ده‌یه‌ک بو پروون ده‌بیته‌وه. ده‌بی حاجی مسته‌فا کار به‌ده‌ستتیک‌ی حکوومی بووبیت و پاشایه‌کی ناوچه‌یی عوسمانییه‌کان فهرمانی دابین‌کردنی "مه‌عاش" یکی بو شیخ ره‌زا دهر کردبیت به‌لام ئەو حاجی مسته‌فایه‌ به‌رگر بووبیت له‌ حاندی به‌ریو‌مچوونی فهرمانه‌که و شیخ ره‌زا، به‌ شیوه‌ی ههمیشه‌یی خوی، له‌ به‌ران‌به‌ر ئەو نامیهره‌بانیه‌دا هه‌لو‌یستی گرتبیت و داخ و کولی خوی به‌وه‌ رشتبیت که‌ ریشی حاجیبه‌که‌ی به‌ ریشی جووله‌که‌ شو به‌اندبیت و له‌ خه‌یالی خویدا بردبیت به‌ردم دهر که‌وانی به‌هه‌شت و دوزه‌خ و دوا‌ی خو‌لقاندنی شانوی دهمه‌قاله‌ی نیوان ئەو دوو که‌سه، فری‌دایته‌ ناو جه‌هه‌ننه‌مه‌وه و به‌م شیوه‌یه‌ تو‌له‌ی خوی لیکر دبیته‌وه!

***

من له‌ سه‌ر بنه‌مای ئەو شیعه‌ی شیخ ره‌زا، چیرۆکی کورتم پیک هیناوه که‌ هیوادارم ببیته‌ نمونه‌ بو‌ زور شیعی دیکه‌ی کوردی و فارسی شیخ و له‌ دوار و ژدا قوتابییانی کولجی دراما و پسپورانی بو‌ار که‌ ناو‌ر له‌م چیرۆکه‌ و به‌گشتی شیعه‌کانی شیخ ره‌زا بده‌نه‌وه و چیرۆک و شان‌نامه‌ی پسپورانه‌یان لی پیک به‌ینن. دیاره‌ من له‌باری شان‌نامه‌ نووسین و کاری دراماوه‌ هیچ نازانم و ئەوه‌ی لێر‌دا ده‌یبینن تاییه‌تمه‌ندیه‌کانی درامای تیدا نییه‌ به‌لکوو چیرۆکی ساکاره‌ و هه‌چی تر.

با هه‌ر لێر‌دا ئەوه‌ پروون بکه‌مه‌وه‌ که‌ روانینی پر له‌ سووکایه‌تی شیخ ره‌زا به‌ نیسه‌بت مووسایی یان هه‌ر ئابین و فیرقه‌یه‌کی دیکه‌، تاییه‌ت به‌خویه‌تی و من هه‌یج هاوبه‌شییه‌کم له‌و روانینه‌دا نییه‌ و به‌ فرسه‌خ لئی دوورم.

با سه‌ر هتا ده‌قی شیعه‌ فارسییه‌که‌ بخویننه‌وه، ئینجا بگه‌ینه‌ چیرۆکه‌که‌ی ده‌سکردی من:

در هجو حاجی مصطفی

گل اگر یکدم به کام بلبل شیدا شود
کام دل نگرفته، خاری در میان پیدا شود!

مستحق‌ی را معاشی داد خواهد پادشاه
حاجئی می‌خواهد اورا مانع اجرا شود

در میان مالک و رضوان صباح روز حشر
در خصوص ریش حاجی مصطفی دعوا شود

بانگ بر رضوان زند مالک، که ای رضوان مهل!
این یهودی ریش سوی جنه‌المأوی شود

گویدش رضوان نه آخر پیرمردی حاجی است
کی خدا فرموده حاجی را جهنم جا شود؟

مالکش گوید فراوان از یهودان حاجی اند
سالک بیت المقدس حاجی آنها شود

چون سخن اینجا رسد رضوان بماند بی دلیل
"ریش" بر دعوی مالک حجت عظمی شود

پس به رغم عنف رضوان، در حجیمش افکند
در میان دوست و دشمن عبرت و رسوا شود

حاجی بابا! چاره این ریش را امروز کن
ورنه فردا فتنه ها زان ریش تو برپا شود

برکنش از بیخ و بن! نی، صدرهش گر برکنی
هفته‌ای نگذشته این تخم بلا، بالا شود

چون ترا خواهد به دوزخ برد این ناپاک ریش،
وقف کن تا خلق را جاروب استنجا شود!

هاجئی همچون "رضا" و حاجئی همچون شما
قرنها باید که تا از لطف حق پیدا شود!

کورت‌های ناوهرۆکی شیعه‌که نه‌ویه حاجی مستهفا دهریت، لهو دنیا دهچیته به‌ردهم مالیک و ریزوان
که گوايه دهرکه‌وانی جه‌ه‌ننه‌م و به‌ه‌شتن. نه‌وان له سهر نه‌وی مؤلته‌ی چونه به‌ه‌شتی پی بدن
یان بیخه‌نه دۆز مخه‌وه، لئیان ده‌بیته ده‌مه‌قره. دهرکه‌وانی به‌ه‌شت ده‌لئ نه‌وه ریشی له ریشی جووله‌که
ده‌چیت، که‌ه‌وابوو ده‌بی بچیته جه‌ه‌ننه‌م، دهرکه‌وانی جه‌ه‌ننه‌میش ده‌لئ نه‌وه حاجیبه و خودا
نه‌یفه‌رموه حاجی بخریته جه‌ه‌ننه‌مه‌وه، جا ده‌بی ریگای به‌ه‌شت چوونی پییده‌ی! له نه‌جامی نه‌وه
کیشه و شه‌رو هه‌رایه‌دا، حاجی ده‌خریته جه‌ه‌ننه‌مه‌وه، جا شیخ ره‌زا نه‌سیحه‌تی حاجی ده‌کات که
هیشتا زیندووه و نه‌مردووه، ریشی بتاشیت، به‌لام دوایی په‌شیمان ده‌بیته‌وه و ده‌لئ تاشین چارسه‌ری
ناکات له‌بهر نه‌وه‌ی هه‌لده‌داته‌وه، که‌ه‌وابوو باشتره وه‌قفی ئاوده‌ستی بکات بو ئیستینجا کردن!

نه‌وه‌ش چیره‌که‌که‌ی من له‌سهر بنه‌مای کاره هونه‌ریبه نایابه‌که‌ی شیخ ره‌زا:

چیره‌کی حاجی مستهفا و دهرکه‌وانی به‌ه‌شت و دۆزه‌خ

که‌سه‌کانی چیره‌وک:

- **حاجی مستهفا،** کفنیکی سپی سهرتاپا لهبهردا، ریشیکی دریزی ههیه و کهشیدهی زهردی به نیشانهی حاجییان به سهرهوهیه، به زاراوهی خهلیکی کهرکووک قسه دهکات.
  - **ریزوان،** دهرکهوانی بهههشت، پیاویکی بالابهزری رووخوش بهجل و بهرگی خاوین و جوانهوه. قسه کردنی کوردیی به زاراورهی خهلیکی سنهیه:
  - **مالیک،** دهرکهوانی جهههنهم، پیاویکی لهندههزوری مل نهستور، مرچ و مۆن و روو ترشاو، جل و بهرگی لاسوتای رهش داگهراوی لهبهردایه. به زاراوهی موکریانی قسه دهکات.
  - **فریشته،** بوونهومریکی نیوه مروّف نیوه پهری، چوخت و شاتر (من لیهدا تنهیا ئاکارهکیم بیشان داوه، خۆی نابینریت).
  - **ناپورهیهکی زوری خهلیک،** کفن پۆش، له سهحرای مهحشر (ناوهراستی شانۆکه) به سهرپیوه وهستان و هاوار و نالهناالیانه و چاوهروانن نورهیان بگاتی و بچنه بهر دهرگای بهههشت. 'پردی سیرات' و تهرازوویهکی گهرمش بو ههلسهنگاندنی خیر وشهرلهولاهتر دهبینریت.
- زالهزال و هاوار و دهنگی پارانهوهی خهلیک دهگاته گوئی که له سهحرای شام (دهشتی مهحشر) به سهر پیوه وهستان و ههزاران ساله برسی و تینوو، چاوهروانن نورهیان بگاتی و به سهر پردی سیراتدا بههرینهوه بوئهوهی بگهنه بهههشتی وهعهده پیدراو.
- دوو دهرگا دهبینریت:
- دهرگای لای دهستهراست، به گول و دار و درمخت خهلیوه، محهجههریهکی سهوز له حیاتی دیوار بهملا وئهولای دهرگا کهدا کیشراوه. ههتا چاو ههتهر دهکات دار و سهوزه لانییه و جوگهی ئاو و ههنگوینی پیدا تیبهر دهبیت، دهنگی خوهری ئاو و چریکهی مهلی خویشخوان گوئی بیسهر دهلاویننهوه و به نۆبه، دهنگی گورانیهی نهسرین شیروان، عوسمان کیمنهیی و سهید عهلی نهسغهری کوردستانیش له دوورهوه دیت. نهوه بهههشتی خواجه و 'ریزوان'ی دهرکهوان به جل و بهرگیکی سپی گولداری سهوز و سوور و دار عهسایهکی زیرینی مورهسهسهعهوه لهبهر دهگا وهستاوه. تابلوی "بهههشتی خوا" به خهتیکی خوش له سهر دهرگا که بهرچاو دهکوتیت. نهقشهیهکی جیهان به سهر تهختهیهکی پانهوه دراوه و لهبهر دم ریزوان به داریکدا ههلاوسراوه.
  - دهرگای دهستهچهپ، ئاسنیکی ژهنگاوی سوتوای رهشی دووکه لاوییه، له دیواریکی بهزری بهردین گیراوه. دیوار ههمووی به دووکهل رهش داگهراوه. هورمی گهرما و کلپهی ئاگریکی بهتین هاوری لهگهّل هاوار و رووژی مروّف له دهرگای نیوه ئاوالهیهوه نازاری چاو وگوئی بینهران دهات. مروّفیکی تووکنی قژ ئالوزکاوی سمیل فشی زه بهلاح قولی کراس و لینگی پانتول ههلهکراو، گورزیکی ئاسن له سهر شان به بهردهرگادا دیت و دهچیت و لهبهر خۆیهوه

به توور هی و بلمه بلم هندیك قسه دهكات به لام كس لئی تیناگات. ههمان نهخشهی جیهان به كوته ناسنیکی ره شهوه هه لاهه سراوه و له بهردهم دهرگاكه دانراوه.

لهپر، حاجی مستهفا له ناو ئاپورهی خهلكهوه باز دهداته سهر شانۆ و دهگاته بهردهم ریزوان و مالیک. ههر دوکیان به زرمهی پئی حاجی ئاور دهدهنه دواوه و سهیری دهكهن.

- ریزوان: کئی زه لام؟
- قوربان ناوم حاجی مستهفای قیرداره.
- مالیک: (به لالچیکهوه): ئهم قیردار قیردارهت لهچییه؟ بۆ راستهوخۆ نالئی کهردار؟
- ئەهی بی به لابی، باپیرهمان قیرفرۆش بوو!
- خهلكی کوئی؟
- کهرکووک، ئهفهنم!
- کهرکووک کوئییه؟ [سهیری نهقشهکه دهكات].
- ئیستا عیراقه قوربان، پئیستر هی خۆمان بوو، ئیستا کورد دهلین هی ئیمیه، سهردهمی کۆن زۆر خۆش بوو، ئهو بهزم و ههرايه نهبوو، سنجاقیکی ولاتهکه بوو و تهواو!
- خۆتان کین؟
- قابیله نهزانی؟ عوسمانلی! تورک، ئهستهموول، بابی عالی، سولتان عهبدولحهمدید. تالیک مووی پیغه مبه ریش له مووزه خانه کهیدایه، من خۆم کورد نیم، تهنیا دهلین به بنهچهک کورد بووینه.
- نۆرهی ئهمه مانه! ئهمجار کورد کئییه؟
- قوربان چووزانم؟ میلله تیکی دابهش کراون؛ ههر په لیکیان به دهست عی... [ناویری بلئی عیزرائیل، زمانی خۆی دهگهزیت] .. به دهست داگیر کهریکه وهیه.
- ئەهی خۆت چ قهومیکی؟
- تورک قوربان؛ گهلی ههلبزاردهی خوا!
- تیگه ییشتم، [نامازه به دهرگای جهه ننه م دهكات]: لهو ناوه هاو زمانه کانت کهم نین، بی تاقت نابی!
- جا به سه دهقت بم بۆچی ئهو ناوه، بۆچی ئهمیان نا؟ [نامازه به بهه شت دهكات].
- ریزوان: (به تهوسه وه) به خوا خاسه! ئەهی جهه ننه میان بۆچه داناگه؟
- حاجی: کوره پیاوی چابن، من کوا پیاوی جهه ننه مم؟
- مالیک: ههر کس هه لده ستیت ههر دهیهوی بچیته بهه شت، ئه گهر وا برواته پیشه وه دهرگای دۆزه خ دهبی به قور بگرین!
- دهنگیک له ناو ئاپوره وه: خواهه لئاگریت، زووبن تهواوی کهن، ئاوی لاقمان داهاهت!
- ریزوان (گوئی بۆ کابرای ناو ئاپوره نابزویت): خاسه، پیم بیژه ئایینت چهس؟
- قوربان موسولمانم، حاجیشم، کهشیده کهی سهرم هاوار دهكات!
- خاسه، موسولمان ۷۲ فیرقهن، تو له کامیانی؟
- سوننه م قوربان.
- حه نه فیی؟

- نهخیر، شافیعیم جهناب.
- **مالیک:** لیره ئەم جهناب و و مەنابە ناخوات!
- ئەمی بلیم چی باشه؟ ئارکاداش چۆنه؟
- بلئی 'یا ئەخی'!
- وەللا تیرمان خوارد، خو داعیش و ماعیشیش لەو دنیا هەر به یهکتریان ئەوت یانەخی!
- ئەوان موسولمانی راستەقینە بون!
- ئای قورم وەسەر! خو ئەوان نه قانونیان ئەناسی، نه ریزیان له ئازادی ئەگرت! ئەگەر ئیرەش وایت، ئەبی چی بکهین؟ بلئی شوئییک نهییت به پەنابەری بچینی!
- **ریزوان:** بروانه، دەمی ئیزی ئاشه ئەیچەر خینیت!
- **مالیک:** ئەو فلتەفلتەت لهچییه؟ تو هەر بو ئەم کونەرەشه باشی! [ئاماژە به دەرگای جەهەننەم دەکات].
- نا، یا ئەخی نا، دەستم وه داوینت! غەلەتم کرد، شەکرەم شکاند، ئیتر هەر قسە بییت و نایکەم؛ ئیره وەک ئەولا نییه، هەموو شتیکی لەسەر بنەمای عەدڵ و داد دانراوه، زولم لەکەس ناکریت؛ تکایه مەمخەنه ئەو کونەوه، ئیتر هەرچی ئەیلین راسته!
- **ریزوان:** خاس، ئەو ریشه چەس داتنیاگه؟
- یا ئەخی، من پیرم، حاجیشم، مەلا لەو دنیا ئەیانفەر موو "ریش حجابی پیاوانه، ئەگەر بیتاشن ئەکەونه جەهەننەمەوه".
- ئەمی بۆچه له ریش موسایی ئەچیت؟
- ئەمی خوا لەم بەزمه، قسەمی وا مەفەر موو یا ئەخی، من کەمی جوو بووم؟ پشتاو پشست موسولمان بووین، ناویشم مستەفایه به ناوی پیروزی پیغمبەری ئیسلامەوه کراوم سلاوی خاوی لی بیت، جووی چی و مووی چی؟
- باوەرت پیناکەم، موسایی لەترسی موسولمان ناوگەل ئیسلامی له منالیان ئەنین. هی وایه ناوی خوئی ناوه ئەبولحەسەن! لەو دنیا خاس دەر باز بووی، بەلام لیره یەخت ئەگرین!
- پیاوی چاک به یا ئەخی، کوا ئەوه ئینسافه؟ ئەمی ئەو هەموو نوێژ و رۆژووم بو کرد؟ ئەو هەموو و زەکات و سەرفیترەیم بەخواری دا به مەلا؟ بانگی ئەو مفتحوورانه بکەن با بین شایەدیم بو بدن.
- **مالیک:** ئەم کابرایه عاقل نابیت، ئەوه دیسان رەمخەمان لیدەگریت، له ترسی خوا بمویرایه دوو چەپۆکی چاکم دەدا به تەوقی ئەو سەرە زلەتدا! تو جیگەت قوولایی قاتی ژیرهوه ی هۆ ئەوهیه (ئاماژە به دەرگای جەهەننەم دەکات)، لەوی چاک فیتری قسە کردن دەبی!
- **حاجی** (پەشیمان بۆتەوه): قوربان، خو من هیچم نەوتوووه؛ لەویم کردەوه، ها ئەوه قوروقەچم کرد! خوا گەورەیی پیداوی توش هەندیک تاقەتت بیت!
- **مالیک:** گەورەیی! بەوه دەلین گەورەیی؟ رۆژ هەتا ئیواره لەبەر ئەو دوو کەل و گەرمايه بوەستم، شەو دەچمەوه مائی ژن و مندال قیزیان له بونی دوو کەلم دەبیتەوه، ئەمه حاله؟ ئەوانەش وا دینه لام هەموو وەک تون، یەک له یەک ناحالیتەر، ناشوکی نهییت کوا ئەوه بەشه به من دراوه!
- **دەنگیک له ناو ناپۆرەوی خەلکەوه:** کورە حاجی ناحاجی، توورە می مەکه، لئیگەری چاومان سپی بوو لیره!

- **دهنگیکی دیکه:** کهمی لی بریسه مال کاول، تهاوی که!
  - **حاجی** (به ترس ولهرزموه): به ناخیری گیانم لام و ابوو کاتی دیمه نهم بهرموه نیتر همموو شت رییک و پیکه، خوزگم به کسکووکهکهی خومان! خو لیرش هس جوین به خهک نهدن، خوزگم به ژاندرمهکانی خومان!
- هس نهوه دهلیت و به پهله ههدیت بو لای ریزوان:
- **حاجی:** ریزوان گیان تو بیت و خوا لهدهست نهو کاورایهم رزگار که! زور تووره و توسنه، قسهی خوش نازانیت، هس هر شه نهکات، نیژی بههشت ملکی باوکیهتی، دهلیی کس نهماوه بیسووتینیت من نهیی!
- ناژاوه و دنگ و هسرا لهناو ئاپورهی خهک پهیدا دهییت.
- **چهند کس پیکهوه:** پیایو چابن، کارکه یهکلایی بکنهوه با نیمه نهونده چاوهروان نهیین، ناوی لاقمان چوو، بهسه، خوا ههناگریت، بانگمان بکنن حیسابمان لی و مربرگرن.
  - **مالیک:** بیدهنگ بن دنا دهتانهکهمه قوربانی پالیک بو نهو ناوه! (ئاماژه به دهرگای جهههنهم دهکات).
- خهککهکه بیدهنگ دهبن.
- **حاجی مستهفا به ریزوان:** توبیت و خوا بگهه فریام، من لهو پیاهه نهترسم. عاقیبهت بهلایهکم بهسسر دینیت. لیمگهری با بیمه لای تو، به نوکهرت بم بهخوا پیایوکی بی نازار دهبم، زوریش قسه ناکهم!
  - **ریزوان:** بهو ریشهوه چون نهوانم بنیرمه ناو بههشت، خوا پیم نائیزیت نهوه بههشتی موسولمانانه بو موساییت هاوردوته ناوی؟
  - **حاجی** (تهواو ترساوه و بی هیوایه): کوره پیایو چابه، ها نهوه ریشم، بیتاشه، بهلام مهمنیره لای نهو برادهره، لیی دهترسم! من لهودنیا نهو همموو زحمهتهم کیشا و خزمهتی دین و نایینم کرد، بوومه دوژمنی فله و جوو و نیژدی لهبر خاتری نایینهکهم، به ناخیری گیانم نهوه پاداشتهکهمه؟
  - خزمهت و مزمهت نازانم، نهو ریشه هی بههشت نییه و تهواو!
  - **حاجی** (لهبر خویهوه): نهی قوری کوئی بهسسر خومدا کهم، خو نهوانه قسهیان بهگویدا ناچیت!
  - **مالیک** (روو دهکاته ریزوان): نهم کابرا زمان دریره، نهگس حاجی بیت ناگری بیخهمه جهههنمهوه، خوا نهیفسر مووه.
  - **ریزوان:** کوره نهمه چه حاجیهکه؟ توش باومرت کرد؟ نهی حاجی موساییهکان بیت!
  - **مالیک:** حاجی موساییی؟ بو جوولهکش حاجیان ههیه؟
  - نهی چون، نهچنه زیارمت بیت المقدس و نهبنه حاجی.
  - **حاجی مستهفا:** نهی پهنا ومخوا لهو تومهته گهورهیه! قوربان رهسی مهکهه و مهدینهت بو بکیشمهوه؟ پیت بیژم چون سهفا و مهرهم کرد؟ چون رهجمی شهیتانی لهعینم کرد؟ نهوانه

تەر بە كەلكم هاتن! خوا خىرتان بنووسىت كوا ئەو ئىنساڧە ئەوئىش لە دىوانى عەدالەتى
ئىلاھى!

- رىزوان: بەخوا خاسە! كاورا هئىشتا لەبەر دەرگايە وامان پى ئىزىت، بچتە ناوموہ جوئى دايك و باوكىئشمان ئەداتى. (نامازە بە جەھەننەم) ھەر ئەو ميوانخانەيەى تۆ بۆ ئەو خاسە، لەوئى چە ئىزىت با بىزىت، گەردنى ئازا!
- مالىك (روو لە رىزوان): توش تاقەتت ھەيە رىزوان، لنىگەرى با بچتە لای ئيوہ و رزگارمان بىت لەدەستى، خۆشم لە چارەى نايەت!
- رىزوان: جا بۆ بە خۆش هاتن و نەھاتنە؟
- ئەى چۆنت پى بلئىم؟ ئەو چىيە، ئەمرو وئدەچى بى تاقەت بى، بە توورەيى وەلام دەدەيتەوہ.
- ئەو تاقەت تاقەتتە لە چىيە؟ نايەلم بچتە ژوورى و تەواو!
- بۆ بە دەست خۆتە؟
- ئەى بەدەست تۆيە؟
- با راپۆرتى لای خودات لئىدەم بزانه چىت پى دەكات!
- كى، تۆ راپۆرت لە من ئەدەى؟ بۆ شارى ھۆرتە! من كەم ھەيە بىژم؟ چەند كەست بە بى تاوانى خستە ئاگرەوہ؟
- ئەى تۆ بۆ باسى خۆت ناكەى؟ ھەر كەست پى جوان بوو، دەيىيە لای خۆت. بەھەشت ئەو ھەموو پەرييەى بۆچىيە؟ ئەو عالەمەت بۆ راگر تووہ لەبەر ئەم ريش بۆگەنە؟ ريشىت پى جوان نىيە بىتاشە و بىكە گەسك!
- حاجى (روو لە رىزوان، ھەندىك بە ناڧالى): نا، بەخوا رازىم، ھا بىتاشە و لنىگەرى با بچمە ژوورەوہ!
- مالىك: دەى تەواوى كە، مى بگرە و بىخە ژوورەوہ با رزگارمان بىت لە دەستى!
- رىزوان: ئىسە كە واى پىھات لە رقى توش بىت نايكەمە ژوورەوہ!
- لە رقى من؟ تۆ كىيى وا قسە دەكەى؟
- من كىم؟ من دەر كەوان ئەو بەھەشتەم، ئەو ريش مووساييەش لە داخى تۆ ناكەمە ژوورەوہ!
- توورەم بكەى مى خۆت دەگرم و سەرت دەخمە ناو جوگەلەى ھەنگوئىنەكەت وا ئەو ھەمووہ پى دەنازى!
- ئەى بە ئاگر و دووكەلەكەى تۆ بنازم خاسە؟ پالنىكت پئوہنىم بتخمە لای ميوانەكانت؟
- پال بە منەوہ دەنىيى نابووتەى ھىچ وپوچە؟

مالىك بەرەو رىزوان دەروات و گورزەكەى سەرشانى راست دەكاتەوہ دەيەوئىت لئىبىدات، لەو كاتەدا دەستىك لە ئاسمانەوہ دىت و توند دەستى دەگرىت. ئەو دەستى فرىشتەيە نىرراوتە خواری ناوبژيوانىان بكات و نەيەلئىت شەر بكن. مالىك ھەول دەدات دەستى راپسكىنى بەلام ناتوانىت، دەستە غەيىبىكە زۆر بەھىزە.

- دەنگى فرىشتە (دەبىسترتىت بەلام رەنگى دەرناكەوئىت): نەكەى مالىك، نەكەى! ئەوہ چى دەكەن؟ كوا ئەوہ دابى كار كردنە؟ ئەو عالەمەتان لەوئى راگر تووہ و خەرىكى شەرەقسەى خۆتانن؟ لايەكى بە لايەكدا بخەن با كابر ايش رزگارى بىت لەدەستتان. ئاوا برواتە پىشەوہ ملئون سالى دىكەش مەحكەمەى ئەو خەلكە تەواو نابىت، خوا ئەوہتان لى قەبوول ناكات!

- ئاپۇرەى خەلكەكە: ھەى بە قوربانى دەمت بىن! كوا ئوھ حالە ئىمەى تىداىن؟ بۇ تەواى ناكەن؟
- رىزوان (روو لەو شوىنەى وا دەنگى فرىشتەى لىوھ دىت): سەر مو م خەتای ئوھ، ھەر وا دەم شەرە، ھەر چى بەسەر زمانیا بىت ئەىلىت، ناپىلىئوئ!
- مالىك: خەتای من؟ من دەلىم حاجىبە ناكرى بىخەمە ئاگرەوھ، ئو بەردەرگای لىنگرتووه و ناھىلىت بچىتە ژوورەوھ.

لە جەرگەى ئو بەزم و ھەراىدا حاجى مستەفا دەر فەتتىك پەيدا دەكات و ھەر ئوھەندەى چاوى رىزوان غافل دەبىنىت، پالىك بە دەرگای بەھەشتەوھ دەنىت و دەچىتە ژوورەوھ.

ئاپۇرەى خەلكە كە چاوىان لىبە، چەپلەى بۇ لىدەدەن:

- دەنگىك لە ناو خەلكەكەوھ: ئافەرەم!
- دەنگىكى تر: مەرھەبا!
- دەنگىكى تر: جزاك الله!
- دەنگىكى تر: كورە راکە با نەتگرىتەوھ!
- دەنگىكى تر: ئەى لە چاوى منت كەوئ!

رىزوان بە بىستنى دەنگى خەلكەكە، ئاورىك دەداتەوھ و كاتى دەبىنى حاجى چۆتە ناو بەھەشتەوھ، كىشە و ھەراى لەگەل مالىك بەجى دىلىت، بەتوورەىبەوھ لىنگى دەداتى و بە پالە پەستىو دەبىنىتە دەرەوھ.

حاجى پەنا بۇ دەنگى فرىشتە دەبات بەلكوو ئو فەرمانىك دەر بىكات، بەلام مالىك كە ھەرەشەى جەبرەئىل ترسى خستوتە دلىەوھ، بۇ ئوھى كۆتایى بە كىشە و ھەراكە بەىنىت، خىراىەك دەگاتە سەرى، مى دەگرىت، بى ئوھى گوئى بداتە پارانەوھ و لالانەوھ و ئەفەنم ئەفەنم و پائەخى یا ئەخى كابرا، بەرزى دەكاتەوھ و دەبىيات تا دەخاتە ناو جەھەننەمەوھ.

ھاوارى حاجى مستەفا لەو ناوھە دەگاتە گوئى.

- رەببى خوشى لە خۆت نەبىنى كابرا! سووتام، مردم، ھاوار، ھاوار.... (دەنگى حاجى تا دىت بەرەو لاوازى دەر وات و پاشان بىدەنگ دەبىت).

دەنگى جىبرەئىل چىتر نامىنىت.

ئاپۇرەى خەلكەكە ترسىان لى نىشتووه و مات و بىدەنگ بوون.

رىزوان پشت دەكاتە مالىك و خەرىك دەبىت جل و بەرگى خۆى بەتەكىنىت و سەرى خۆى بە شانە دابەىنىت.

مالىكىش بە توورەبى دەچى لە سەر كورسىبەكەى دادەنىشنىت و بى ئوھى سەبرى رىزوان بىكات، روو لە ئاپۇرەى خەلكەكە دەكات:

- مالىك: نۆرەى كىبە بىتە پىشەوھ!

پاشکۆی ۱

دوکتۆر موکەررهم تالهبانی له کتیبی "شیخ رهزای تالهبانی- ژبانی، پەروردهی، بیروباوهری و شیعری"، بلاوکراوهی ناس، ۲۰۰۱، ل. ۲۸۶، دا دهنوسیت:

"له دهویری عوسمانیدا، ههندی کەس له دائیره‌ی ئەوقاف و ههندیگ له خەزینە‌ی دەولەت مووچەیان بۆ برابوووه، ئەم مووچە پێدانه بەپێی هەلبژاردنی مەئمووری هەرئیمهکه دهبوو. شیخ رهزا نه له تهمه‌ندا و نه‌یش له داها‌ندا وایه‌که‌وتوو نه‌بوو که میری بیژبێنیت و نه‌یش داواکار بیه‌کانی سنووریک‌ی بۆ نه‌بوو. له‌بەر ئەوه، ئەکه‌وته ته‌قه‌وه له‌و جۆره مەئموورانە و یه‌ک له‌وانه حاجی مسته‌فایه."

پاشکۆی ۲

مامۆستای به‌ریز کاک ئەمین محهمهد که دیوانیک‌ی نوێ شیعەرەکانی شیخ رهزای ناماده کردوه و بریاره ئەکادیمیای کوردی له ههولێر بلاوی بکاتوه، له وه‌لامی ئیمه‌یلیک‌ی مندا سه‌بارەت به حاجی مسته‌فا، ئەم زانیاریانە‌ی خواروه‌ی بۆ نووسیوم. پر به‌دل سپاسی ده‌که‌م:

"ئەو حاجی مسته‌فایه، حاجی مسته‌فای قیرداره. بئه‌ماله‌ی قیردار خا‌نه‌دانیکی کونی که رکوکین. شار مزاکان ده‌لین له بئه‌چه کوردن و له عه‌شیرەتی "کاردار" ن که لقیکه له شکاک و له ده‌ورو به‌ری ره‌واندز و به دیوی رۆژه‌لاتی کوردستاندا بلاون. حسین حوزنی موکریانی و مارف چیاوکیش هه‌ر وا ده‌لین.

ئەم بئه‌ماله‌یه له‌و کاتهدا که رینگای تیجارەت له کەرکووک هه‌ر مو دیوی ئیران به کۆیه و ره‌واندزدا تێده‌په‌ری هاتوونه‌ته کەرکووک و کاریان زۆر بره‌وی سه‌ندوه و ده‌وله‌مه‌ند بوونه. له داوینێ خوارووی قه‌لای کەرکووک نیمه‌چه گه‌ر ه‌کێک و خان و دووکان و مزکه‌وتیکیان دروستکردوه که زۆر به‌یان ئیستاش به پێوه‌ن و هه‌ر به ناوی ئە وانه‌وه ماوته‌وه.

له سه‌رده‌می عوسمانیدا حاجی عه‌لی ئەفه‌ندیان بوو به ئەندامی مه‌جلیسی مه‌بعووسان، مسته‌فا ناغا بوو به سه‌رۆکی شاره‌وانی کەرکووک و ئەمین ئەفه‌ندی بوو به ناویژ بکهری عه‌شایر.

مه‌شه‌هوره له کەرکووک که ئەو کاته‌ی خا‌نه‌فیه‌ت مه‌ز هه‌بی ده‌ولەت بوو، حاجی مسته‌فا مینبه‌ری خا‌نه‌فیه‌تی له مزگه‌وته‌که‌یدا دروستکردبوو به‌لام چونکه خۆی ده‌ماری شافیه‌تی هه‌ر ما‌بوو له ته‌که‌یه‌وه مینبه‌ریکی شافیه‌تی دروستکردبوو.

له پێشدا خه‌لکی ساده هه‌ر به کاردار ده‌یانناسین کارداره‌که‌ش زۆر جار ده‌بوو به کەردار. خۆم چه‌ند جار ناویانم به کەردار ببستوه. وه‌کو ده‌ره‌که‌وت له به‌ر نه‌نگی ناوی کەردار بیه‌که، دوا‌یی خویان کردوه به قه‌ردار که ئەویشم به باویی له سه‌ر زمانێ خه‌لک ببستوه. دواتر بوونه به قیردار واته ده‌رکه‌ر و فرۆشیار یقیر، که هیج مانایه‌ک نا به‌خشی چونکه روونه که ئەوکات قیر هه‌ر چه‌ندیکه له کەرکووک هه‌بوه به‌لام هیج گرنگیه‌کی ئەو توی نه‌بوه تا ناوی پێوه ده‌ربکری.

له‌م دوا‌دو‌یه‌دا نه‌وه‌کانیان بوون به ده‌وله‌مه‌ندی گه‌وره‌ی به‌ینه‌طه‌مه‌لی. زۆریان له له‌نده‌ن (نه‌وه‌ی نه‌ذیر قیردار)

چه‌ند مانگیگ له‌مه‌یه‌ر له گۆفاریکی تورکی تورکمانه‌کانی کەرکووکدا نووسینی نه‌وه‌یه‌کی ئیستابانم خۆنده‌وه که تێیدا دان به‌وه‌دا ده‌نێ که ئەوان قه‌ردارن نه‌ک قیردار به‌لام (له سه‌ر عاده‌تی تورکمانه‌کانی کەرکووک) ده‌لێ له ئەسه‌لدا له تورکمانستانه‌وه له‌بەر ناوه‌وا خۆشی کەرکووک هاتوونه بۆ ئیره!

ئه‌وه‌شم له به‌ر نه‌چی که زۆر دۆستی شێخانی تالهبانی بوونه و زۆر جار بوونه‌ته باعیه‌سی زه‌جرکردنی شیخ رهزای خۆمان له‌لایه‌ن شێخ عه‌لی برایه‌وه له‌سه‌ر خۆدانی له حاجی مسته‌فا ناغا."

من سهرتا بهت مابوم له شيعر که شانو گهريهک بخولقيتم، جا دواي نووسيني شانو که، ناردم بو ماموستاي پسيور و زاناي شانو گهري کاک برايي فهرشي. کاک براي دواي خویندنهوی بابهت که، به ئيمهیل همدنیک رینومایی پسيورانهای کردم که بو من دهرسني گهوره بوون.

به گویره رینوماییهکانی کاک براي، ئهوندهی دهمتوانی، گورانکاری پیویستم له بابهت کهدا پیک هینا و له شانو گهريهوه کردم به کورته چیروک گهرچی دلنیام نیستاش ههر ئهوه نیبه که ئهوه ویستویهتی. بهلام بههوی گرنکایهتی ناوهرۆکی ئیمهیلهکه و ئهوهی پیموایه ئهوه خویندنهوی که وهک من له دهرهوی ئالقهی شانو گهرین، لهو چهند دیره به رادهی کتیبیکی دهرسی شت فیر دهبن، لیره دهه ههموو ئاموژگاریهکانی ماموستا رادهگوینم:

دهستی ماموستا براي خوش بیت و کورد لهو پسيورانهای زور بیت!

"... من پیموایه کار که زورتر له کورته چیروک نزیکنره ههتا شانو نامه. نهلبهت نهو چیروکه دهکری بو شانو نادابته بکریت و کورته شانو نامهیهکی لیدر بهیندری، بهلام بو ئهوه، دهبی ستر و کتوری درامایی پیدا بکات و له ههمان کاتدا زمانهکش درامی بکری، زمانی چیروکه که له گیرانهوه نزیکه جگه لهو شوینانهی که دیالوگ ههیه، دیالوگهکان یهک خهتیین و زمانی کهسهکان ههرچهند له بهکار هینانی وشهدها جیاواز دهنوتی، بهلام دهربری کهسایهتی کهسهکان نیبن، واته زمانهکه هی یهک کهسه و له زاری سی کهسهوه دهردهچی، له نیوان زمانی ئهوه سی کهسهدها جیاوازی کهمتر دهبیندری، ههروهها زمانی حاجی ناکتیقتر له دووانهکههی دیکهیه و کهمتر سهرنج دراوته سهز زمانی بو وینه مالیک و ریزوان. کهسایهتی ریزوان که لیره مانعی چونه ژوور هوهی حاجیه، ئهوه دهرهوی دهمتوانی ههیت که چیرکهکه یان شانو نامه که دراماتیتر بکات، یاخود ئهوهی مالیک و ریزوان بهوه رازی بن که حاجی رهوانهی دۆزهخ بکهن، گهر نهو کاره بکری، گرنیهکی دراماتیک دروست دهبی، که حاجی دهیبت بیکاتهوه، ئهوش حاجی و بگره ناپورهی خهک پروبهرووی پرسیار دهکات (گهر حاجی رهوانه دۆزهخ بکری، تهکلیفی ئهوانی تر - ناپورهی خهک - دهیته پرسیارو گرتی درامایی گهرمتر) و له ههمان کاتدا، ناپورهی خهک له حالتهی بی عمهلی و پاسیفیون دهردههینیت، که تو هیچ دهریکت پینهبهخشیون. له شانودا ههر نیلیمینتیک که دههینرت دهبی بهکاریش بهینرت و دهریان ههبی. من پیموایه ئهوهی له سهز سهکو روودهده زورتر دهمتهقهیه. له شانودا سهزمتا، ناوهند و کوتایی ههیه که کوتایی پلهی بهززی دراماکهی پندهبهخشی، لیره نامادهکاری بو پوختاندنی ئهوه سی بهشه نهکراوه. ئهوشم گوتی له تاقه یهک پهرده، له کورته چیروکیکی وادا، هاسان نیبه، ههموو ئهوه فسر مایشتانهی من جی بهجی بکری. بهو شیوهیهی که نیستا ههیه، دهمتوانی سهکچیکی ههتا حهوت خولهکی خوش بیت، به تایهت بو کاری تلهویزیون یان کاری سهز سهکو له بهرنامهیهکی گشتیدا. من به خویندنهوه چیرم له چیروکه که وهرگرت و زور باش، له نووکهوه ههتا کوتایی خویندنه له گهل خوی رادهکیشی و زور به جوانیش فهزای چیروکه که دارنیراوه. له چیروکه که دهکری دیالوگ ههبی و ههشه. ئهوهی که شيعر بکریته مابه نووسینی چیروک یان دراما و تهنهت رهومان، کاریکی زور گرنهگه و بهوه دهکری بهر ههمی پشوو که رنگه نیستا کهس نهخویندینیهوه، بهرۆز بکریت و له گهل بهرهی نووی و ههروهها فورمی نووی گرتی بدری"